

ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

УДК 130.2 (477)

Горський В.С.

МІФ ЄВРОПИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

У статті аналізуються різноманітні модифікації образу Європи в сучасній українській культурі, починаючи від уявлення Європи як абсолютного Зла й до її образу як втілення ідеалу Істини, Добра і Краси. Зумовлена цим неоднозначність підходів до розв'язання проблеми "Україна-Європа" є результатом, з одного боку, ставлення до України, виробленого впродовж історії західноєвропейської культури, з другого, породжена специфічними процесами, що характеризують нинішній стан українського суспільства.

1. Попередні зауваження

Проблема дослідження міфологічного шару української культури останнім часом стає чи не найпопулярнішою з-поміж тих, що об'єднує українських та зарубіжних дослідників, які намагаються відтворити типові риси й специфіку духовного образу нинішньої України. Нещодавно колектив науковців Національного університету "Києво-Могилянська академія" завершив дослідження теми "Історична міфологія в сучасній українській культурі", проведене у співдружності із вченими університету Женеви [1]. Аналогічне питання було в центрі уваги українознавчої конференції, яка нещодавно відбулась у Венеції.

Такий акцент в актуальних українознавчих студіях не випадковий. Він зумовлений як особливим місцем, що його посідає проблема міфу в гуманітарних дослідженнях європейських учених ХХ ст., так і специфікою тих процесів, що відбуваються наприкінці нинішнього тисячоліття в духовному житті України, та й загалом Європи.

Міф, міфологічна свідомість, безумовно, належить до пріоритетних тем у дослідженнях антропологів, культурологів, літературознавців та релігієзнавців, представників гуманістики в найширшому розумінні цього слова. Щоправда, як то часто буває, зростання кількості теорій міфу

не так полегшує, як ускладнює розуміння цього феномену людського буття і свідомості. Автор виданого у США дослідження, присвяченого аналізу теорій міфу лише чотирьох видатних міфологів Кассіра, Леві-Стросса, Еліаде та Малиновського, - І. Стренські змушений був констатувати таку відмінність їхніх концепцій міфу, що чи не єдиним спільним у цих теоріях є саме слово "міф", яке, втрачаючи будь-які ознаки конкретності, перетворюється, як вважає дослідник, на фантом типу верблюда, якого ми побачили в хмарині [2].

Можна не поділяти полемічного радикалізму такого висновку, але зважати на нього необхідно. Йому, розпочинаючи розмову про міф, слід бодай в загальних рисах домовитися, в якому сенсі ми вживатимемо далі цей термін.

Під міфом ми розуміємо продукт специфічного духовно-практичного освоєння світу людиною, яке передбачає синкретичне сприйняття реальності й спрямоване на розгадку "останніх" підстав людського буття. Міф не є знання істини, він не передбачає віру в істину. Міф - продукт буття в істині, де, як зазначав ще Ф.Шелінг, ідеальне ототожнюється з реальним. Міфологеми, створені міфічною свідомістю, вирізняються не так темою ("Про що йдеться?"), як способом мовлення. В міфічному тексті метафора є не стільки "згорнутим порівнянням" (Арістотель), скільки засобом уособлення. Тут не певна ознака переноситься на суб'єкт, а

суб'єкт уособлює ознаку. Міфологічний світ є монолінгвістичним. Суть міфологічної номінації полягає не в зіставленні імені та денотату, а в їх отождоженні [3]. Міф сакралізує простір і час. Він, власне, заперечує час, становлячи собою, за влучним висловом К. Леві-Стросса, "машину для знищення часу", адже міфологічна свідомість прямо поєднує "золотий вік" первоначала з часом теперешнім та майбутнім. Міф утворює підвалини тієї наскрізної єдності, що зликовує різноманіття витворів людського духу. Як зазначає С. Б. Кримський, "ще з часів Гегеля утвердилась думка, що розвиток відбувається за спіраллю. Але ж у центрі цієї спіралі немає дірки. Розвиток завжди накручується навколо наскрізних, фундаментальних структур, цінностей, тем. У культурі, наприклад, наскрізною є триада Істина - Добро - Краса.

В кожен епоху історія може виявляти різні змісти цих цінностей, але тематично вони не сходять з арени культурних процесів" [4].

Власне, наведена цитата дає змогу зрозуміти актуальність аналізу процесу міфотворчості на нинішньому етапі культурного розвитку України. Зміни, пов'язані з перелаштуванням культури з огляду на нові реалії сучасного українського буття, як одне з типових зумовили явище "хаосу міфів", що є чи не головною ознакою теперішнього українського духовного життя.

Міф "світлого комуністичного майбуття", навколо якого точилася боротьба впродовж чи не семи останніх десятиліть, втратив своє стрижневе значення. На часі - перелаштування міфологічних засад, що єднають національну культуру, визначаючи процеси розвитку самосвідомості українського народу. Такий стан актуалізує численні міфологеми, нагромаджені впродовж століть в історичній пам'яті народу. Кожна з них прагне ствердити себе як об'єднуючий, стрижневий міф нації. Цей перехідний стан культури стимулює в сфері міфологічної свідомості агресивне прагнення до виходу за межі власної компетенції, породжує "міф про міф", який абсолютизує роль міфу як самодостатньої підстави сучасної культури [5].

Між іншим, відзначимо, що явище це, попри всі особливості, зумовлені специфікою теперішнього стану України, наприкінці ХХ століття набирає глобального характеру. Безпрецедентний вибух соціальної енергії та волі до змін, що його демонструє майже кінематографічна динаміка науково-технічного, економічного,

соціально-політичного й духовного життя сучасної людини, дозволяють стверджувати, що криза національної самосвідомості й пов'язані з нею зрушення, які відбуваються в міфологічному шарі культури, набирає загального характеру. Пошлюся хоча б на свідчення представника однієї зі стабільних та "спокійних" країн Європи - Швейцарії. Професор Женевського університету Андре Теслер констатує, що "криза швейцарської ідентичності, свідками якої ми є, зумовила те, що великі міфи - фундатори Швейцарії... були значною мірою піддані сумніву" [6].

Чільне місце в колі сучасних міфологем посідає міф Європи. Зроджений у лоні давньогрецької міфології, він трансформується відповідно до реалій контексту України та Європи на межі третього тисячоліття, зберігаючи, однак, архетипові ознаки, на ґрунті яких колись склалася легенда про красуню Європу - доньку фінікійського царя Агенора, яку викрав Зевс, заховавши її далеко на Заході, на таємничому острові Крит. Тут Європа, згідно з легендою, започаткувала династію Міноенсів. Сини Зевса і Європи - Мінос, Радомант - уславилися могутністю, справедливістю, мудрістю. Після смерті вони в Аїді вершили правосуддя. Батько ж красуні відправив своїх п'ятьох синів шукати сестру. Попливли вони в різних напрямках. Упродовж своїх мандрів вони відкривали береги континенту - від Іспанії до Кавказу, заснували Карфаген й Фіви, але бажана зустріч і повернення на далекий Схід улюбленої сестри так і не відбулися. З того часу й донині міф Європи символізує одвічну мрію про світле майбуття, стимулюючи пошук "втраченого Раю", "землі обігваної" через ствердження родинної єдності братів і синів Європи. Огляд, модифікації цієї міфологеми в сучасній культурі України й становитиме предмет подальшого розгляду.

Погляд України на Європу багато в чому визначається особливістю погляду Європи на Україну й на саму себе. В цьому сенсі міф Європи в українській культурі є своєрідним відображенням погляду на Європу міфологічної свідомості Заходу. Таке бачення історично змінювалось. І сучасна багатозначність міфу Європи в українській культурі несе на собі відбиток багатоманіття таких інтерпретацій.

Тож, перш за все слід бодай побіжно з'ясувати особливості смислового наповнення міфу Європи в історії західноєвропейської культури.

2. Україна в контексті західного міфу Європи [7]

З якого часу зроджений античною легендою образ Європи як втілення Істини, Добра й Краси починає вживатися для характеристики того, за висловом П. Валері, "своєрідного мису давнього континенту, західного придатка Азії", який, втім, є "коштовною частиною земного Всесвіту, перлиною сфери, мозком великого тіла" [8]? Відповідаючи на це запитання, слід враховувати введене одним із засновників "розуміючої соціології" Ф. Тьоннісом розрізнення понять "суспільство" (Gesellschaft) і "спільнота" (Gemeinschaft). Якщо "суспільство" є продуктом діяльності раціонально організованих інститутів, розсудкової волі, то "спільнота" породжується волею природною, будучи виплодом інстинктів, почуттів.

Щодо образу Європи можна стверджувати, що свідоме виокремлення її як суспільства (Gesellschaft) відбувається доволі пізно. Дослідники згадують тут появу у 1300 році перших морських карт континенту Європа і лише серединою XV століття датують час, коли слова "Європа" і "європейський" стали звичними в мовному обігу [9].

Але, якщо мати на увазі зародження відчуття Європи як спільноти (Gemeinschaft), то витoki його сягають тих далеких часів, коли на маргінесі Азії у двох маленьких давньогрецьких областях, власне, й відбувалося народження Європи. Принаймні вже наприкінці V ст. до н.е. Гіппократ у "Трактаті про Повітря, Воду і Сушу" (розд.У) описує Європу як сутність, протиставляючи властиву її мешканцям гнучкість розуму та активність безтурботності Азії. Цю ідею розвиває в "Політиці" (кн.7) Арістотель. Страбон у своєму описі земель підкреслює різноманіття життєвих умов, які сприяють плідному обмінові між народами Європи. Про Європу говорять, протиставляючи її Азії, і Платон, і Геродот. З часів Геродота стверджується й традиція смислового визначення Європи як Заходу, що протиставляється чужому її сутності, "іншому" Сходові. Так Геродот описує конфлікт між греками ("Захід") і персами ("Схід"). Згодом сприйняття міфологеми "Схід-Захід" було закріплене в поділі Римської імперії, загострилося після розколу Церков у XI ст. і особливо внаслідок розгрому Константинополя у 1204 р. західними хрестоносцями. Цей образ зберігається подосі, відтворюючи уявлення, породжене античною легендою про викрадення

Європи як рух від неєвропейського Сходу до Європи як Заходу. Для давньої доби (та й значно пізніше) такий поділ чи не найменш дотичний, власне, до географічних координат. Йдеться, передусім, про "Захід" як осереддя цивілізації і культури та "Схід", де панує варварство й темрява. Такий "Схід" міг бути розташований на сході, і заході, і півдні, і півночі.

На час Київської Русі, з якої й варто починати розмову про образ України в контексті Європи, умовним "Заходом" як центром цивілізації і культури виступає Візантія, що обґрунтовується і реальним значенням її як найпотужнішої держави з найвищою культурою та відповідним ідеологічним забезпеченням, зіпертим на міфологеми "другого Риму". Якщо Візантія сприймається як центр уявної європейської спільноти, то кордони Європи визначаються відповідно до біблійної легенди про розподіл земель між синами Ноя, під час якого Яфетові дісталися за жеребом "опівнічні і західні" землі. Тим самим всі християнські народи виявилися належними до єдиної спільноти, яка населяє єдину частину світу - Європу. Саме тут, на периферії Візантії, але в межах Європи, й визначається на той час місце Київської Русі-України. Вона "очима Європи" вимальовується як північна країна Тавроскіфів, але належить до ойкумени і розташована на межі, за якою все губиться в темряві незвіданого, загадкового і чужого Сходу. Так, приміром, описує "велику Русь" у XIII ст. Роджер Бекон. У четвертій частині своєї енциклопедичної "Великої праці" ("Opus majus") він відзначає, що ця країна розташована на території, що простягається до Танаїсу (Дону), вздовж якого на той час визначався кордон з Азією. Належність до Європи підтверджується й тим, що її населяють християни. Вирізняє ж їх Р.Бекон за двома ознаками: передусім, русичі - "схизматики", бо дотримуються грецького обряду, й, по-друге, в богослужінні вони користуються слов'янською мовою. Аналогічна позиція - в анонімній пам'ятці початку XIV ст. "Опис Східної Європи", де Русь по суті ототожнюється з Галицько-Волинським князівством, де "княжить Лев, доньку якого взяв за жінку Карл". Русичі, за характеристикою автора, "зрадливі схизматики" й належать до спільноти народів (болгари, словенці, чехи, поляки і пруси), що розмовляють єдиною слов'янською мовою, яка, таким чином, є "найбільшою й найпоширенішою мовою світу" [10].

В наступні XV і XVI століття Європа сприймається, як і раніше, на обширі, східний кордон якого проходить вздовж р.Танаїс, де "закінчується величезна Азія", як сказано в поемі італійця Гора Дати "Сфера світу". Що ж до географічних етикеток, використовуваних під час визначення сутності міфологічного образу Європи, то крім антитези "Схід - Захід", через яку усвідомлюється "іншість" Європи (Заходу) стосовно Азії (Сходу), відмінність регіонів в середині Європи осмислюється через протиставлення цивілізованого Півдня варварській Півночі.

Такий погляд зрозумілий, коли зважити на визначальну роль італійських гуманістів у творенні образу тогочасної Європи. Саме там, на півночі Європи й визначається місце України. Передусім вона належить до Сарматії: цей, запозичений із "Географії" Птолемея, термін - чи не найпоширеніша характеристика регіону Європи, до якого належала Україна. Разом з тим досить невизначене поняття "Сарматія" уточнюється низкою визначень. Передусім Сарматія належить не лише Європі. Як підкреслювалось у знаменитому "Трактаті про дві Сарматії" польського хроніста Мацея Меховського (Меховіти) (1517 р.), є Сарматія європейська і Сарматія азійська, кордон між якими проходить річкою Танаїс. Отже Україна потрапляє до складу європейської Сарматії, що завдяки своєму розташуванню належить до заходу (Європи), але відкрита орієнтальним впливам Азії. Подальші уточнення пов'язані, з одного боку, із вирізненням України від інших сарматських народів, насамперед, польського й литовського. Щодо цього чи не найбільш радикальним був відомий італійський гуманіст, учень Лоренцо Валли і засновник Римської академії Помпоній Лет. Описуючи подорож до "Скіфії", Помпоній Лет Сарматією називає лише землі від Одери до Дніпра, за яким починається Скіфія. Тим самим, підсумовував він, "власне теперішні сармати - це поляки й литовці", українців же він називає скіфами, кажучи про поширеність скіфської мови, "яку називають рутенською" [11].

З другого боку, усвідомлюється відмінність України і Росії. В текстах XV - початку XVI ст. автори досить часто вдаються до протиставлення "Нижньої Русі" та "Верхньої Русі". З часом за "Нижньою Руссю" закріплюється назва "Русь", "Верхню Русь" іменують "Московією". "Русини" і "московити" сприймаються як дві самодостатні етноісторичні реальності. З кінці XVI

й аж по XVIII ст. інтерес Європи до України зростає, набираючи відверто козакоцентричного характеру. Україна - це та частина Європи, де тривають бурхливі соціально-політичні зрушення, що їх можна порівняти хіба з тими, що відбувалися на крайньому заході Європи - в Англії. У знаменитому "Описі України" Боплана (середина XVII ст.) численні бунти і повстання, що відбуваються на Україні, пояснюються тим, що українці "дотепні та спритні, винахідливі і з широкою душею, не прагнуть до великого багатства, а над усе цінують волю, без якої жити не можуть" [12].

Чи не найпопулярнішими в європейській свідомості середини XVII ст. стають імена Богдана Хмельницького і Кромвеля. В цьому зв'язку варто згадати характеристику Богдана Хмельницького як "Кромвеля, який вдруге з'явився на Русі", що її дав П'єр Шевальє в "Історії війни козаків проти Польщі" (1663р.). Французький поет XVII ст. Жан Лоре називає Кромвеля і Хмельницького "двома найбільшими бунтівниками". Коли перший том "Історії громадянських війн останнього часу" (1653 р.) італійця М. Бізаччіоні присвячено революції в Англії, то центральне місце у другому томі відведене війні під проводом Б. Хмельницького [13]. Певним чином можна стверджувати, що XVII ст. є кульмінаційним в історії усвідомлення України в загальноєвропейському контексті.

Починаючи з XVIII ст. еволюція смислового навантаження міфологічного образу Європи і погляду з цієї точки зору Заходу на "Країну козаків" визначається двома негативними для України процесами. Передусім, у поглядах західноєвропейських авторів XVIII ст., на відміну від їхніх попередників, зникає чітке розрізнення українців та росіян. У текстах цього часу спостерігається плутанина й невизначеність в розумінні термінів "Русь" і "Московія". Останній термін замінюється більш поширеним "Росія". В свою чергу поступово зникає відчуття відмінності "Русі" і "Росії", і, зрештою, Україна як етноісторична реальність зникає з мали Європи, розчиняючись у Росії.

Цей процес достатньою мірою наочно демонструють твори багатьох тогочасних французьких авторів. Як правило, всі вони тривалий час перебували в Росії. Коли Н. Леклерк, що служив домашнім лікарем у гетьмана Розумовського, в своєму нарисі "Історія козаків з обох берегів Борисфену" ще розглядає історію України як самостійний національний процес і співчутли-

во ставиться до "козацького народу", а аташе французького посольства в Петербурзі Жан Батіст Шерер в огляді історії торгівлі з Росією відзначав, що за часів Київської Русі Україна була могутньою державою, але після татаро-монгольської навали і численних війн вона втратила свою незалежність і навряд чи зможе змінити свій нинішній принижений стан, то П. П. Левек, що працював вихователем у кадетському корпусі в Петербурзі, у своїй багатотомній "Історії Русі" абсолютно розчиняє Україну в історії Російської держави.

Тим самим на Україну (а певним чином на всю Східну Європу) поширюються характеристики, якими Захід наділяє передусім Росію, взагалі вважаючи її коли не стовідсотковою Азією, то, принаймні, "більш Азією, ніж Європою." Міфологема Європи в її західній інтерпретації виявляє тенденцію до суттєвого переміщення своїх східних кордонів на Захід.

Граф Луї Філіпп де Сепюр 1784 року писав, що покидаючи землю Пруссії і потрапивши на територію Польщі, він одразу відчув, що "зовсім покинув Європу". Ця земля "гунів, скіфів, венедів, слов'ян і сарматів" була для нього чим завгодно, але не Європою. Це досить поширений погляд. Адже не випадково в одній зі своїх картин Рубенс вбирає східну царівну та її оточення в одяг польської шляхти.

"Цивілізований південь" з острахом дивився на "варварську північ", де панує "генерал Мороз", який змусив Вольтера в "Історії Карла XII" співчувати жителів "півдня" шведському королеві, котрий потрапив на Україну "пам'ятної зими 1709 року".

Відзначена тенденція зберігається і набуває подальшого розвитку в XIX й XX століттях. Пам'ять про Україну коли й зберігається, то хіба що в уяві європейських романтиків, котрі складають їй данину поваги за те, що, не зіпсована цивілізацією, вона зберегла "дух народу". На цій підставі Й. Г. Гердер в своєму "Щоденнику" (вперше опублікованому 1846 р.) натхненно пророкує час, коли "Україна стане новою Грецією". Але при цьому переважають ностальгічні нотки. Оспівана Байроном, Делакруа, Лістом, Ю. Словацьким, Україна в європейській романтичній свідомості вимальовується у вигляді загубленого раю, назавжди втраченою Аркадією. Про неї згадували, поринаючи думкою в минуле. Що ж до сьогодення, то вона розчинялася в просторах суворой, небезпечної Росії, де панує лютий холод, якого не може витримати нормальний європеєць.

Страшні морози, як відомо, вважалися причиною поразки європейських завойовників - Наполеона і Гітлера. Схід Європи, в якому десь загубилась Україна, сприймається як своєрідний виплід незаконного шлюбу Заходу (власне Європи) та Сходу (Азії). Це - ще не зовсім Азія, але вже і не справжня Європа. У кращому разі - це "недо-Європа", де все засноване на зіткненні контрастів - елементів цивілізації, островків освіченості з азійською розкішшю, варварством і рабством. Метерніх (останнім часом у нас дуже любляють цитувати цей вислів) вважав, що Азія для нього починається за огорожею саду його палацу у Відні. 1949 року К. Аденауер проголосив: "Азія зупинилася на Ельбі".

Метерніх сприймав Азію як культурно неповноцінний простір. Аденауер вбачав у ній загрозу самим підвалинам європейської цивілізації. Відзначимо, що від середини XX ст. все більше занепокоєння Європа починає відчувати не лише через загрозу, що насувається зі Сходу, а й від Заходу. Власне, прагнення зберегти Європу в її самодостатності живить міфологему спільного Європейського Дому, Об'єднаної Європи, що опинилася затиснутою між двома велетнями - США і Росією.

Життя цій ідеї між двома світовими війнами дав австрійський граф Річард де Кудено-Калергі, виступивши 1922 року з обґрунтуванням гасла "Панєвропи". У 1924 році з'являється написаний ним "Маніфест Панєвропи". Його підтримує Арістид Бріан, вирішуючи надати Лізі націй проект Європейської конфедерації.

У роки другої світової війни відомий діяч християнсько-демократичного руху (згодом - президент Італії) Л. Ейнауді висуває гасло Сполучених штатів Європи. У 1946 році створюється Європейський Союз Федералістів. Один з ідеологів цього союзу відомий швейцарський філософ-персоналіст, культуролог Дені де Ружмон, формулюючи ідею бажаної Європи, писав: "Це федералізм, який хоче, щоб обітованою землею для нас не була ні Америка, ні Росія, але та давня земля, яку слід омолодити, звільнивши її від перегородок, наша Європа, яку треба відвоювати для усіх її народів, усіх її партій і, як хоче її справжній геній, для усіх людей" [14].

На цьому тлі останнім часом дещо змінюються акценти й у погляді на Східну Європу. Наголос робиться не так на її "азійській" сутності, як на нехай "недо-", а все ж "європейськості". Це, з одного боку, викликає співчутливе ставлення - все ж таки вони не зовсім чужі нам - це, за висловом Яна Егберта, "теж - Європа", а з другого

боку, погляд на Східну Європу містить у собі й елемент надії, бо дозволяє трактувати її як захисну зону, що відділяє Європу від Азії. На рівні міфологічної свідомості таке бачення чи не найвиразніше передають ті представники західноєвропейської культури, які в силу життєвих обставин, родинних зв'язків та національного походження причетні до Східноєвропейського регіону. Обмежуся двома цитатами, автори яких мали можливість дивитися на проблему з протилежних боків кордону, що розділяє Захід і Східну Європу. "Для нас, мешканців Заходу, - пише журналіст, режисер Вальтер Мосман, для якого одинаково близькими є і Фрайбург, і Львів, - по той бік Залізної Завіси десятиліттями простягались неосяжні простори не надто привітної terra incognita, отой нібито монолітний східний блок з тріскучими морозами його центру Москви, який ніде не існував так реально, як у телевізійних новинах. А для мешканців Сходу наша долина Верхнього Рейну видавалася регіоном фантастичних розкошів (Quel beau jardin) і безмежної гармонії, пахощі якої нагадували їм про все, чого їм бракувало, щось на зразок того, як пахла західним німцям після війни країна золотистих помаранчів - Америка" [15].

Залізна завіса зруйнована, і звичний погляд на Схід набирає певних нових відтінків. Про це пише Ліляна Деру-Сіміч - югославський культуролог, що живе і працює у Брюсселі: "Східна Європа - це інший світ, не подібний до Заходу. Східна Європа - це зворотний, темний бік, alter ego, світ, яким могла б бути Західна Європа, але, на щастя, не стала. Мабуть, саме за це її любить Людина з Заходу. Вона любить сором'язливу красу Східної Європи, її бідність, її меланхолію, її страждання, її "іншість"... Тут, у Східній Європі, Людина з Заходу вдихає щось подібне до власної свободи, саме тут вона відчуває свою природу, своє ество... Східна Європа є таємницею, коханкою, причому коханкою скромною, невибагливою. Вдома в Людини з Заходу є вірна дружина, робота й порядок. Східна Європа лише зміцнює її шлюб. Нестерпне приниження - це та єдина річ, на яку Людина зі Сходу могла б подати авторське право, це її внутрішнє законне право, єдиний і неповторний "зроблено на Сході" продукт" [16]. Але все ж таки, незважаючи на доволі некоректний з етичної точки зору "погляд згори" на Східну Європу, для України він приховує у собі й певні позитивні зрушення. На полі Східної Європи дедалі чіткіше

для західного спостерігача вимальовується образ України як самостійного і не позбавленого інтересу для Європи суб'єкта міжнародного діалогу.

Американський історик Марк фон Хаген, звертаючись до своїх європейських колег, підкреслює, що "власне, мінливість кордонів, взаємопроникнення культур, історично багатокультурне суспільство може зробити українську історію дуже "модерним" полем дослідження" [17]. Британський історик Норман Девіс у виданій 1997 р. фундаментальній "Історії Європи" розпочинає виклад з окремого есе "Україна", де, цитуючи Шевченків "Заповіт" як символ любові українців до своєї землі, з сумом констатує, що впродовж багатьох років світ все добре, створене українцями, сприймав як "російське" чи "радянське", а як "українське" оцінював тільки те погане, що робили українці.

У сучасній міфологемі, що окреслює контури Європи, поряд з тими, хто звично розчиняє Україну в середовищі чужій Європі Росії, з'явилися і ті, хто відводить Україні чи не вирішальну роль на європейському східному кордоні. Саме Україна, вважає З. Бжезинський, суттєво змінила геополітичну карту Європи. Завдяки утвердженню незалежної України настав кінець Російської імперії. Зрештою, шириться погляд, згідно з яким кордон Заходу і Сходу проходить територією України, перетинаючи її навпіл. Україна - це і Захід, і Схід, це народ з роздвоєною культурою - так, принаймні, бачить своєрідність України автор популярної на Заході праці "Зіткнення цивілізацій" С. Гантінгтон [18]. Ось таке відчуття "балансування на межі", "межовості" України, яка одночасно становить собою крайній східний кордон Європи і крайній західний кордон таємничого, "іншого" Сходу, й відлунує в сучасній українській свідомості багатоманіттям смислів українського міфу Європи. Кожна з народжених такою полісемією міфологем спирається на один з численних образів України, що їх зберігає міфологічна пам'ять Європи.

3. Український міф Європи

Міфологічна свідомість завжди ґрунтується на чіткій опозиції ціннісних ознак, уявляючи історію людства як арену невпинної боротьби Добра і Зла. Попередній аналіз переконує, що в західній культурі, від зародження й понині, образ Європи завжди і неодмінно виступає персоніфікацією Добра, що протиставляється Злу,

носієм якого є чужий Європі Схід. Межовий характер української культури зумовив далеко не однозначну позицію щодо такого бачення Європи.

У сучасній українській суспільній думці ми теж констатуємо поширеність образу Європи як ідеалу, втілення Істини, Добра і Краси, що репродукує зразки західного бачення. Виявом цього є й численні декларації про "повернення у Європу", "прилучення до Європи", які проголошуються під час політичних дебатів, наукових дискусій, культурних акцій. Подекуди ця тенденція набирає відверто комічного присмаку, збагачуючи українську мовну палітру такими новотворами, як "евроремонт", "єврообслуговування", які мають позначати діяльність, що здійснюється "не так, як у нас звикли", а якісно, "як у них".

Але водночас сучасна українська міфологія демонструє зразки й відмінного підходу, де Європі відводиться роль втілення Зла. З цієї точки зору саме Європі ми власне й маємо завдячувати всіма своїми негараздами. Михайло Корнійчук, який виступає від імені аналітичного центру "Русская община", апелює при цьому до долі двох синів гоголівського Тараса Бульби. Старший Остап зберігав батьківську віру, шанував козацькі традиції і віддав за це своє життя. А молодший - Андрій, пояснює М. Корнійчук, став "предтечею" сучасного "руху до Європи", коли зрадив заради прекрасної панночки-католички найдорочче: мати, батька, віру, товариство козацьке, Україну. Нині заповіти старого Тараса та його старшого сина Остапа забуті, а при владі опинились ідейні спадкоємці Андрія Бульби. Саме це і слід визнати чесно й відверто [19].

Образ Заходу, Європи як втіленого Зла в уяві українських репрезентантів такої точки зору набирає глобального характеру. Не лише Україна своїми негараздами завдячує згубній орієнтації на Європу. Захід - винуватець всесвітнього Апокаліпсису, який розпочався вже давно, а свого апогею сягнув у ХХ столітті. Пояснюючи свою думку, прихильник такої міфологеми Андрій Охримович так діагностує сутність хвороби: "Поетичний, наповнений Духом світ перетворився раптом на знекровлену пустелю, детально пояснену фізиками та населену приматами Дарвіна, які в темній кімнаті безвиході смакують екзистенційними викладками Сартра, Камю, Арагона, гризуть кам'яні сухарі Маркса та виношують у череві своїх недолугих мрій благодішних сатанят - Леніна, Пол-Пота, Кім Ір Се-

на, інших черв'їв, у чиїх слизьких кільцях чад і кайф абсурду дістав найбільшої густоти". Чекаючи Апокаліпсису, резюмує автор, ми не помітили, що давно вже живемо в пеклі, куди загнав людство "духовно неповороткий, отруєний нігілізмом Захід" [20].

На підставі так потрактованого міфу Європи обґрунтовується міфологема порятунку України через втечу від Європи, через розвиток принципово "неєвропейських" рис, властивих українському менталітету. Шлях до звільнення вбачають передусім у релігійному відродженні, що має, як зазначає завідуючий кафедрою Львівського університету, доктор Й.Лось, "антисвітський, антиуніверсалістський і у своїх християнських проявах - антизахідний характер" [21].

Водночас обґрунтовується проїнята месіанськими настроями міфологема України - рятувниці Європи. Саме Україні, вважають прибічники цієї позиції, судилося звільнити людство від руйнівних однобокостей Заходу і Сходу, поєднавши їх обох. Передумовою цього вважається межовий характер української культури, сформованої "між Сходом і Заходом" і саме тому здатної їх поєднати. Це - давня ідея. Вона співзвучна, принаймні, поглядам, які у двадцять роки нинішнього століття обґрунтовував М. Хвильовий, котрий в Україні вбачав "оазис азіатського ренесансу", що наступає нині, коли Європа вже вичерпала свій духовний потенціал. Саме розташування між Європою і Азією, - пояснював М. Хвильовий, - дає можливість Україні, що в часи "неісторичного" існування не вичерпала свій духовний потенціал, виступити авангардом подальшого поступу людства.

Сьогодні аналогічний настрої відтворює на ґрунті християнського світосприйняття Мирослав Маринович, який висновує, що, по-перше, "Україна тому не могла знайти себе у світі теперішньому, що своєю природою вона пристосована до світу прийдешнього". По-друге, суть покликання України - в "місії миротворення" і "творенні Євангелія Прощення". І по-третє, реалізація цього покликання пролягає через усвідомлення того, що "Схід і Захід уже вимурували обидві половинки арки, яка має об'єднати цивілізацію в одне ціле", а Україні судилося "бути замковим каменем, який завершить споруду" [22].

Подекуди прибічники міфологеми, що обґрунтовує "об'єднуючу місію" України, надають

їй максимально широкого значення. Віталій Довгич - головний редактор журналу "Індо-Європа" в "Передньому слові до громадян", що відкривало перше число цього видання, нагадує, що "так звані арійські народи розійшлися по світу - від Ірану й Індії до Ірландії та Ісландії - з нашого прабатьківського терену: з Карпат, з берегів Дніпра", а тому, висновує він, "суспільна і громадська думка мають усвідомити, що історичне призначення України-Руси - бути еднальною ланкою між Заходом і Сходом, між католицизмом і православ'ям, між християнством і буддизмом та ісламом, - між субконтинентами, країнами, расами, націями, цивілізаціями, віросповіданнями" [23].

Дещо відмінний варіант осмислення проблеми України "між Сходом та Заходом" проголошують ті, котрі зосереджують увагу не так на рисах, що зближують Україну як з Європою, так і зі Сходом (а тим самим забезпечують її роль "замкового каменя", що з'єднує частини загальнолюдської цивілізації), як на відмінності її й від Заходу, й від Сходу. На цьому ґрунті обстоюється погляд, згідно з яким майбутнє України - в ізоляції її як від Європи, так і від Сходу, оскільки лише це дасть змогу зберегти властиву їй унікальну неповторність.

Ось досить промовиста декларація представника такої позиції: " ... Всім нам в західній "вирій" не улетіти та й, широ кажучи, нічого там нема особливого, крім тривіальної бюргерської ситості. Запевняю вас: нас рівно не розуміють, не люблять і зневажають як розлюбезні московські "старші брати", так і "європейські родичі", до чийої сім'ї нас так наполегливо тягнуть" [24], - це цитата з листа підприємця з Павлограда, що на Дніпропетровщині, надрукованого як типове відображення однієї з поширених серед українців точок зору популярною газетою "День".

На тлі таких умонастроїв у сучасній українській міфологічній свідомості набуває поширення гіпертрофовано-позитивний стереотип, що ґрунтується на ідеалізованому образі нації, унікальність якої засвідчує її сутність, як втілення "світового духу". Велике майбутнє України вважається гідною відплатою за трагічну долю в минулому. Історично Україна завжди була наодинці з численними її ворогами, гнобителями, утискувачами. Але страдницька самотність - це доля обраного, доля пророка. В ній - свідчення безпосередньої причетності України до Христа й ідеї жертвності. А це й вважається найпевнішим свідченням її великого майбутнього

в "симфонічному оркестрі" європейських народів. Такий погляд має дуже давню традицію як в українській, так і загальноєвропейській історії.

Щодо вітчизняної історії, то корені міфологеми України, що вивершує поступ народів Європи до щастя, сягають XI століття. Саме так вимальовував розвиток історії автор славнозвісного "Слова про Закон та Благодать" Іларіон. Пов'язуючи історичний прогрес народів з прилученням їх до Благодаті істинної Христової віри, він звеличує Русь, що довше за інших народів вистраждала цей шлях. "Новий" народ руський завершує процес прилучення до Благодаті всіх інших народів. Той факт, що в сім'ї християнських народів русичі - є народ "новий", й виступає свідченням його величчя. Адже, за словом Божим, не вливають "вина нового вчення благодатного в міхи вітхі..." Аналогічно вимальовується місце України серед європейських народів в історіософській концепції "Книг буття українського народу" - програмному документі членів Кирило-Мефодіївського братства.

Стосовно інших народів Європи, модифікації такої міфологеми, починаючи з XIX ст. поширюються на ґрунті фіхтівсько-гердерівсько-гегелівської концепції національного духу. Її носії в сучасній українській культурі обґрунтовують виняткову роль України, якій судилося вивершити розбудову спільного Європейського дому, посилаючись на найдавніші етапи в історії людства, коли, начебто, й було закладено незбагненний Божий задум щодо долі й покликання нашого народу.

Показовими з цієї точки зору є публікації, що обстоюють ідею прадавності української мови. Вже згадуваний журнал "Індо-Європа" передруковує статтю одеського філолога Михайла Красуського, що вийшла друком 1870 року. Наклад публікації був мізерний, але назва досить виразна: "Древность малороссийского языка". В статті автор обстоює думку, що "малоросійська мова не лише найстаріша за всі слов'янські, не виключаючи так звані старослов'янські, але й від санскритської, грецької, латинської та інших арійських" [25]. У передмові до публікації редакція журналу з впевненістю стверджує, що ця стаття "сприятиме радикальному переглядові підходів до індоєвропейських студій не лише в Україні, а й у сусідніх державах" [26].

Залюбки згадують Нострадамуса, який буцімто пророкував, що відродження людства

почнеться з берегів Дніпра. Відповідно витлумачується і Біблія. При цьому звертають увагу на те, що апостол Павло не випадково у своєму Посланні до колосян згадує праукраїнців-скіфів ("...нема Грека, ні Юдея, обрізання і необрізання, чужоземця і скіфа, невільника і вільного, а все й у всьому Христос" (Кол. 3:11)). Інтерпретуючи щойно наведене, Володимир Кухарський, спираючись на авторитет пророка Єремії, звертає увагу на те, що саме скіфи були обрані знаряддям Божої кари Ізраїлю. "Очевидно, - пояснює він, - що зовсім не випадково господь покликав скіфів очолити "родини царств на півночі... судитися з ізраїльтянами за всю їх безбожність" (Єр. 1:15-16). Не кожному народові Творець надав би право покарати обраний (на першому етапі Божого плану) народ. Таке відповідальне завдання могло випасти лише на долю народу з високими моральними чеснотами, якими здавна і, принаймні, на той час володіли саме праукраїнці-скіфи - великий народ, за словами великого пророка Єремії" [27].

Що ж до "завершального етапу Божого плану", досить показовими є ідеї, які активно пропагує в українській пресі кандидат філософських наук Валентин Нетудихата. Суть концепції, викладеної ним у книжці "Філософія серця" та багатьох статтях, у тому числі й в масовій пресі, така.

Людство становить собою цілісний організм, кожна складова якого виконує певну, необхідну функцію. Європа - це розум світу, Індія - серце, Китай відповідає за головну життєву енергію (статеву), Америка - спинний мозок. В Європі Захід реалізує функцію інтелекту, а Східна Європа відповідає правій півкулі мозку чоловіка, в якій затверджується ціннісне інтуїтивне сприйняття світу. Захід - це "чоловіча активність, воля й дія". Схід Європи - жіноче начало, що пасивно освоює реальність. "Енергетична рівновага Землі" залежить від того, наскільки кожен народ реалізуватиме властиву йому функцію в "симфонічному оркестрі" планети. На жаль, донині цей "оркестр" не досяг бажаної рівноваги через те, що деякі народи ще не повністю реалізували властиві їм функції. Так, в ансамблі східноєвропейських народів поки що домінує російський народ. Україна найбільш пов'язана з серцем, яке дотичне до "найглибінніших структур правої півкулі", але поки що не збудилась остаточно для інтенсивної діяльності. Такий ненормальний стан мусить бути подоланий. І це обов'язково станеться, оскільки

так провіщує "гороскоп України". Згідно з цим гороскопом наша країна народилася під знаком Венери, яка обдаровує своїх обранців красою й духовними здібностями. Щасливим мусить бути той народ, що народився під цим знаком, покликання його - збагатити людство найвищими мистецькими та іншими творчими здобутками. На жаль, донині нам не судилося повністю реалізувати своє призначення, й причина цього - знову ж таки гороскоп України, який передбачає, крім Венери, вплив "планет-антагоністів" - "планети агресії та війни" Марса й "планети безмежного смутку нереалізованих можливостей і сподівань" Сатурна. Але "обидві ці зловісні планети незабаром зійдуть з небосхилу України, а це означає припинення міжнародної агресії. З XXI ст. лише Венера визначатиме долю нашої держави. Її домінуючий вплив приведе до розквіту творчого генія народу" [28].

Такого типу месіанські, хіліастичні ідеї - досить поширене явище в історії національних культур доби кризи, коли гостро відчувається розрив між реальними потребами нації та станом її духовних і матеріальних можливостей задовольнити ці потреби. В посттоталітарному, посткомуністичному українському суспільстві месіаністична трансформація міфу Європи виявляється своєрідною самокомпенсацією нації, що реалізує потребу самоствердження засобами ще не подоланого імперського мислення. У звичному стереотипі, що ґрунтувався на визнанні непопорушної ієрархії національних культур, знак "+" міняється на "-". Ознаки нації, що вивернула ієрархічну драбину, виконуючи функцію носія ідеалу довершеності, цивілізованості, "старшого брата", "великої культури", вищого критерію досконалості тощо перебирає на себе нація, яка досі перебувала на нижчих рівнях цієї уявної "ліствиці досконалостей".

Дослідник з Австралії М. Павлишин причиною такої своєрідної модифікації національної свідомості вважає "поширення імперського "ми" на колоніальний суб'єкт і позбавлення його будь-якої свідомості, крім імперської" [29].

Щойно описана месіансько-хіліастична модифікація - лише одна з реально наявних варіацій міфологічної теми, що розробляється постколоніальною свідомістю. Крім такої функціонує й інша, певним чином, контрастуюча модель. Поряд з уявленням, що Україна є "найєвропейською" країною, якій судилося завершити тисячолітній процес відбудови європейського дому, досить поширеним є успадкований ще з ра-

дяньських часів погляд на принципову відмінність, "інаковість" України та Європи. Ця модифікація в свою чергу породжує, принаймні, дві відмінні міфологеми.

Одна з них доносить поширений у радянській культурі образ "загниваючої Європи", якій протистоїть культура слов'янських народів, виключним і досконалим втіленням якої є російська культура. Цей стереотип ще зовсім не подоланий, принаймні, у свідомості тієї частини українського народу, що подосі мріє про відродження СРСР і застерігає від загрози НАТО, Європейського Союзу та інших чужих і ворожих українській культурі, менталітетові українського народу сил, що насуваються із Заходу.

Друга є результатом поєднання збереженого від минулого погляду на себе як на "не-Європу" із міфологемою Європи як "земного Раю", "землі обітованої". На основі такого парадоксального поєднання виникає прагнення обґрунтувати власну ідентичність не на ствердженні певних, притаманних саме рідній культурі позитивних цінностей, а на запереченні наявності таких взагалі. Справжнім утіленням ознак цивілізованості, вищим критерієм сучасного культурного поступу є Європа. "Ми" - це ті, хто "не-Європа". Себто, наша сутність виражається в тому, що "ми" позбавлені ознак, які вирізняють цивілізовані народи. "Наше" - це безкультур'я, нецивілізованість, варварство. Таке творення негативного self-image, "демонстративного анти-суспільства" є, зрештою, продуктом перенесення на себе звичного для імперської свідомості зневажливого, презирливого ставлення до колонізованого народу. За характеристикою американської дослідниці Оксани Грабович, "поневолена група стає врешті зневажливою меншістю на власній землі" [30]. В результаті, роз'яснює український дослідник М. Юрій, "українська мрія стає мрією про власну свободу від України, про свободу за рахунок утечі від свого соціокультурного архетипного підґрунтя (яке, звісно, цілком подолати неможливо, і воно "виштовхує" у свідомість нові імпульси до його подолання)" [31]. Такий настрій у сучасній українській культурі породжує вкрай занижену самооцінку. На потвердження сказаного наведемо результати всеукраїнського репрезентативного опитування, проведеного у квітні 1999 р. компанією "Соціс-Геллап". Учасникам опитування було запропоновано таке завдання: "Уявіть, що кожна з названих країн - це якась абстрактна людина. З якими наведеними нижче рисами асоціюються у вас

такі країни?" Серед країн були названі - Австрія, Німеччина (Західна Європа), Югославія, Україна (Східна Європа), а також Росія та США. Набір якісних ознак такий: "акуратність", "розсудливість", "пунктуальність", - вважатимемо їх ознаками "цивілізованості", "загальної культури"; "сила" й "багатство" характеризують могутність країни; й, зрештою, як похідні від раніше наведених ознак - "впевненість" і "непередбачуваність". За результатами опитування (у відсотках за кількістю тих, хто вважає перелічені ознаки притаманними тій чи тій країні) вимальовується така картина. За силою передусім виділяються США і Росія. Ці дві могутні держави можна розглядати як уособлення потужних і разом з тим значною мірою протилежних полюсів у загальній картині сучасного світу. США уособлює певним чином полюс позитивний - це не лише найсильніша (68%), а й найбагатша держава (72%). Тому вона має вищий (29%) показник за ознакою "впевненість" і порівняно низький за ознакою "непередбачуваність" (11%). Що ж до Росії, то вона посідає друге місце після США за силою (28%), але має дуже низький показник за ознакою "багатство" (1.1% - тут вона випереджає лише Україну), "впевненість" (9% - теж передостаннє місце) і найвищий рівень "непередбачуваності" (50%).

Між цими монстрами із сильними м'язами, але досить невисоким рівнем ознак цивілізованості ("акуратність" Росія - 1%, США - 4%; "розсудливість" - Росія і США - 5%; пунктуальність - Росія - 1%, США - 2%) розташувалися країни Західної Європи, які дещо поступаються силою порівняно зі США і Росією та багатством зі США, однак гармонійно поєднують усі позитивні ознаки (Австрія та Німеччина, відповідно, "акуратність" - 43% - 48%; "багатство" - 34% - 33%; "сила" - 7% - 23%; "впевненість" - 23% - 18%; "розсудливість" - 22% - 14%; "пунктуальність" - 19% - 53%), а також мають найменший показник "непередбачуваності" (2% - 3%). Країни Східної Європи значно поступаються Заходу майже за всіма ознаками, окрім "непередбачуваності" (Югославія - 49%, Україна - 30%). Проте симптоматично, що на переконання українців їхня батьківщина, навіть порівняно з нестабільною Югославією, має здебільшого гірші показники (Югославія і Україна, відповідно, "акуратність" - 4% - 4%; "багатство" - 23% - 6%; "сила" - 3% - 2%; "впевненість" - 9% - 4%; "розсудливість" - 3% - 11%; "пунктуальність" -

2% - 2%; "непередбачуваність" - 49% - 30%). Ось такими ми себе бачимо - бідними, слабкими, нецивілізованими, непередбачуваними у власних вчинках, але достатньо розсудливими. Тому ми й намагаємося втекти від самих себе, оскільки дуже собі не подобаємося, розсудливо прагнучи до вищої цивілізованості, єдиний порятунок вбачаючи у втечі на Захід - до Європи. Так зароджується синдром, який болгарський дослідник А.Кйосев, аналізуючи аналогічні процеси в сучасній болгарській культурі, назвав хворобою "самопідкорюваної нації". Ми самі перебираємо на себе функцію конкістадорів, які на світанку колоніалізму нищили підкорювані культури в ім'я "перемоги цивілізації і справжньої культури". Такого типу модифікація міфу Європи, як зазначає А. Кйосев, "на самому початку позначена, і навіть конституційована, болем, соромом, і - якщо узагальнити це - травмою глобальної відсутності" [32].

4. Підсумкові зауваження

Як бачимо, в "хаосі міфів", який існує в сучасній українській культурі, реально функціонує досить велика кількість міфологем, пов'язаних з баченням Європи та відношенням до неї України. Міфологеми ці розташувалися на амплітуді від категоричного закликати цуратися Європи до пошуків шляхів, які дозволили б відмовитися від власного "Ми" й остаточно розчинитися в "Іншій", але такій жаданій Європі. На жаль, всі ці міфологеми об'єднує утопізм і небезпека деструкцій, які загрожують українській культурі. І все ж, гадаю, міф Європи не вичерпав свого позитивного потенціалу з огляду на реальні проблеми, що їх намагається вирішити сучасне українське суспільство.

На завершення пригадаймо один фрагмент давньогрецької легенди про викрадення Європи. Коли Агенор - батько викраденої Зевсом красуні - відправив своїх синів на пошуки сестри, вони рушили в різні боки. Найславетніший серед них Кадм шукав її на Родосі, у Тракії. Й, зрештою, втративши останню надію знайти сестру й повернути її додому, в Азію, він звернувся до дельфійського оракула із запитанням: "Де Європа?" - "Ти не знайдеш її ніколи, - відповіла Піфія. - Краше йди за коровою, жєни її поперед себе доти, доки вона не спинитьсє від утоми. Й на тому місці зведи нове місто". Так Кадм заснував Фіви... Витлумачуючи сенс цього фрагмента легенди, Дені де Ружмон пи-

ше: "Розшукувати Європу означає її творити! Вона існує у власному пошукові. Вона є, можливо, пошуком до безмежності, тим, що я називаю Мандрівка..." [33].

Європа - це не багатство й сила, це не акуратність і пунктуальність тощо. Європа передусім - дух постійного пошуку. Європейець - це той, хто завжди перебуває у сумніві, це - індивід, від початку налаштований на дискусію, що кохається не так у результатах, як у невпинному процесі пошуку бажаного. Дені де Ружмон не випадково втілення європейця вбачає в образі Улісса, головного героя Одисеї. "Все, що типово західне у гомерівських поемах, - пише він, - це продовження, це особисті пригоди Улісса. "Одисея" - це безперервна подорож до первинної та вічної мудрості, до рідної країни Итаки, це захопливі мандри, це довге блукання... Все в епопеї відбувається так, немовби мудрий та хитрий Улісе потайки віддавав перевагу подорожі, а не власній меті; випробуванням, що чекали його дорогою, а не щасливому завершенню мандрівки; безперервному ризикові, а не спокою біля Пенелопи" [34].

Саме так витлумачений міф Європи як апофеоз невпинного творчого пошуку й дозволяє конструктивно осмислити ситуацію, що склалася в українській культурі. Можливо, "хаос міфів", зустріч і зіткнення різноманітних міфологем, що нагромаджуються і ширяться навколо теми "Україна і Європа" є відображенням нормального, європейського за своєю глибинною сутністю стану, який не дозволяє заспокоюватися на жодній з утілених у символах міфологічної свідомості позиції, якою б привабливою вона не видавалась. Адже поруч з нею завжди існує інша, відмінна точка зору, на яку не можна не зважати. Головне, чого слід уникати, - це загрози абсолютизації будь-якої "єдино вірної" міфологеми. Тоді - неминучий застій, стагнація, спокій мерця. Але, щоб цього не сталося, міфологічна зона культури завжди повинна перебувати під пильним наглядом критичної, творчої думки, що діє за своїми, принципово відмінними від міфологічної логіки, законами.

Отже, конструктивний висновок мандрівки слідом за "міфом Європи" в сучасній українській культурі такий: віддати міфіві міфове, але стерегтися зазіхань міфу на ту сферу культури, де міфологічна свідомість втрачає свою компетенцію, де повинен завжди панувати науковий, критичний, творчий розум.

1. Результати цього дослідження відображено в публікаціях: "Міфи сучасної України" (Дух і Літера. - 1998. - № 3-4. - С.45-229), збірках "Історична міфологія в сучасній українській культурі. Матеріали досліджень" (К., 1998. - Вип.1,11). Незабаром в Швейцарії вийде друком збірка наукових досліджень з цієї теми французькою мовою.
2. Див.: *Strensky Ivan*. Four Theories of Myth in The 20th Century: Cassirer, Eliade, Levi-Strauss and Malinovski. - University of Iowa Press, 1997. - P.1.
3. Див.: *Успенский Б.А.* Миф - имя - культура // Избр. труды. - М., 1998. - Т.1 - С.434.
4. *Кримський СБ.* Концептуальний лад аналізу перехідного періоду // Наукові записки НаУКМА.- Т. 8. Філософія і право - К., 1999. - С.5.
5. Див.: *Малахов В.* Міф про міф. Національна міфологія як тема сучасної міфотворчості // Дух і Літера. - 1998. - № 3-4. - С.76-83.
6. *Реслер Андре.* Швейцарія та її міфи // Там само. - С.186.
7. Проблема ця широко диспується в сучасній літературі. В цьому огляді ми спиралися, зокрема, на праці: *Наливайко Дмитро.* Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI - XVIII ст. - К., 1998; *Sevcenko Ihor.* Ukraine between East and West. Essays on Cultural History of the Early Eighteenth Century - Edmonton, Toronto, 1996; *Wolff Larry.* Inventing Eastern Europe. The map of Civilization in the Mind of the Enlightenment. - Stanford, 1994, а також публікації *Толочка О.* "The Good, the Bad and the Ugly" // Критика. - 1998. - № 7(8). - С.24-31 та *Грицака Я.* "Східна Європа як інтелектуальна конструкція" // "Критика" - 1998. - № 11(13). - С.17-21.
8. Цит. за: *Дені де Ружмон.* Європа у грі. Шанс Європи. Відкритий лист до європейців. - Львів, 1998 - С.80.
9. Там само... - С.155.
10. Див.: *Наливайко Д.* Очима Заходу. - С.67.
11. Там само. - С.98.
12. Там само. - С.235.
13. Там само. - С.261.
14. *Дені де Ружмон.* Європа у грі... - С.56.
15. *Мосман Вальтер.* Зустріч з потойбічним (зустрічі Фрайбург - Львів) // і. - Львів, 1998. - № 1(12). - С.6.
16. *Деру-Сіміч Ліяна.* Європейськість Сходу і Заходу // і. - 1998. - № 4(13). - С. 73 - 74.
17. *Hagen M.* Does Ukraine Have a History? // Slavic Review. - 1995. - № 3. - P. 670.
18. *Huntington S.* The Clash of Civilization and the Remaking of World Order. - N. Y., 1996 - P. 166.
19. Столичные новости. - 1999. - 2-9/II - №4. - С.24.
20. *Охримович Андрій.* Чад і кайф. // День. - 1999. - 22./VII. - С.7.
21. Цит. за: "Історична міфологія в сучасній українській культурі" - К., 1998. - С.27.
22. *Маринович Мирослав.* Біблійна "повнота часу" України // Мандрівець. - 1998. - № 1 (16). - С.27-28.
23. Див. Індоевропа. - 1991. - № 1. - С.2-5. Цю ідею розвиває Ю Канигін (див.його: Шлях аріїв - К., 1997).
24. *Романюк Леонід.* В очікуванні апостола // День. - 1999. - 17.V- С.5.
25. Індоевропа. - 1991. - № 1. - С.9-10.
26. Там само. - С.9. Це теж не винахід сучасних українських міфологів. Аналогічно недутою переохворіли й інші народи. Німецький вчений Д.Г.Гассе ще 1799 р. доводив, що Адам і Єва спілкувалися німецькою мовою. На початку XIX ст. Іштван Хорват знаходив у раю сліди угорської мови; А.Кемпе доводив, що Бог говорив шведською, Адам - датською мовою, а змії спокушав французькою. - Див. *Дзюба І.* Ідеологічні децибелі діалогу культур // Сучасність. - 1998. -№ 11.-С.71.
27. *Кухарський В.* Великий пророк Єремія: "Великий народ... скіфи" // Мандрівець. - 1998. - М» 1. - С.29.
28. *Нетудихата В.* Україна і планетарна свідомість // День. - 1999. - 19.11. - С.18.
29. *Павлишин М.* Постколоніальна критика і теорія // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. - Львів, 1996. - С.533-544.
30. *Grabowicz O.* The Legacy of Colonialism in Contemporary Ukraine - доповідь на другому з'їзді Міжнародної асоціації українців - Львів, 1993. Цитую за українським перекладом: *Грабович Оксана.* Колоніальна спадщина в сьогоденній Україні // Арка. - 1994. - № 1 - С.14-15.
31. *Юрій М.Т.* Етногенез та менталітет українського народу - Київ, 1997. -С.185.
32. Див.: *Кіосев О.* Самопідкорювані культури // Критика. - К., 1998. - № 6 (8). - С.18-20. Переклад з публікації "The Self-colonizing Cultures" // Cultural Aspects of Modernization Process. - Oslo, 1995.
33. *Дені де Ружмон.* Європа у грі... - С.83.
- 34 Там само - С.86.

Vilen Horsky

THE MYTH OF EUROPE IN CONTEMPORARY UKRAINIAN CULTURE

This article presents diverse modification of the Myth of Europe in contemporary Ukrainian culture which differ from image of Europe as Absolute Evil to seeing Europe as manifestation of idea of Truth, Goodness and Beauty. The diversity in solving problem of relation (Ukraine-Europe) originates from attitude to Ukraine developed in Western civilization and specific processes in contemporary Ukrainian social mind as well.